

Творець мистецьких реліквій, людина універсальної обдарованості

Надія ТРЕБІНА
Провідний бібліограф Полтавської
обласної бібліотеки для юнацтва
імені Олеса Гончара

ПАЛКІЙ патріот, відданий діяч Української Народної Республіки, самобутній маляр зі світовим ім'ям, якого вважають одним із засновників українського національного стилю в образотворчому мистецтві, успішний учений-хімік – усі ці іпостасі дивним чином поєдналися в душі й житті уродженця Полтавської губернії Петра Івановича ХОЛОДНОГО. Він з'явився на світ у старовинному місті козацької слави – Переяславі. Наприкінці минулого року, 18 грудня, виповнилося 145 літ від дня його народження.

"... Не починав з нічого й не творив у порожні"

"УКРАЇНСЬКА стихія панувала у місті безпідільно..." – згадував Петро Холодний про отчий Переяслав. Його родина свято берегла народні традиції, була органічно пов'язана з рідним краєм. Петрів дід у свій час обіймав посаду переяславського бургомістра, а батько – міського голови.

З ранніх літ Петро тягнувся до малярства, хист до якого успадкував від іконописців із роду матері на прізвище Забіяки. Вони "були добрими майстрами, малювали в західно-європейській манері, якої навчилися, копіюючи картини французьких та італійських малярів по різних великопанських галереях". Про його родича Забіяку йдеться у "Полтавці. Полтавській енциклопедії": "мешкав у м. Переяславі у кінці 18 – поч. 19 ст., виконував численні зображення Божої Матері, одна з робіт ("Богоматір з дітями") 1879 року передана у Київську духовну академію".

У спогадах Петра Холодного читаємо: "Велику втіху мені давали зображення "Мамай", "Козак – душа правдива"... А декілька речей з їх роботи [малярів Забіяк] зосталося вдома. На цьому матеріялові ступнево піростала моя свідомість... Я знав ясно, чого мені треба. Сам для себе напівжартом сформулював це так: мушу знайти курант моїх предків (камінь, яким на великій плиті розтирають фарби)".

Влучно зауважив український історик, мистецтвознавець, краєзнавець Микола Голубець (1891–1942): "Петро Холодний не починав з нічого й не творив у порожні". Навчаючись у Київській класичній гімназії, юнак два останні роки відвідував вечорами рисувальну школу М. І. Мурашка (1844–1909), атмосферу якої завжди згадував із великою любов'ю. Не полишав Холодний малювання й будучи студентом природничого і фізико-математичного факультетів Київського університету Святого Володимира. Вражений роботами Петра Івановича, дослідник українського мистецтва М. Д. Драган (1899–1952) написав: "Краєвидні етюди Петра Холодного овіяні чаром..."

Після однієї з виставок оцінив його художній талант і український історик мистецтва Д. В. Антонович (1877–1945): "Художник має дар торкати інтимні струни людського серця; може з незвичайною ширістю і безпосередністю віддавати сценки глухого передмістя; Холодний з дитячою свіжістю відчуває настрої казки – його

"Івасик і відьма" прекрасна, коли не одинока справді художня ілюстрація української казки".

Не менше за малярство Петра Холодного приваблювала наука хімія. "Терпеливий відкривач таємниць хімічних сполук" – так називали його друзі. Молодий учений займався інтенсивною науковою працею в галузі колоїдного стану речовин і досить швидко здобув значні успіхи. За його способом у Німеччині виробляли вживане у медицині колоїдне срібло. Під час Першої світової війни Петро Іванович працював над поліпшенням протигазу для захисту від отруй-

Петро Іванович Холодний.

ного газу хлору. Наукові пошуки він проводив на кафедрі фізики Київського політехнічного інституту, пройшовши шлях від асистента до професора.

Невдовзі новоспечений професор одружився з Марією Петрівною Івановою (1878–1959), наймолодшою дочкою у багатодітній сім'ї морського офіцера. Проживала молода пара в п'ятиповерховому цегляному будинку (бульвар Тараса Шевченка, 46). У них народилося п'ятеро дітей (двоє синів і три дочки). Старші діти отримали імена батька і матері. До речі, дочку Марію (Мусю) Петро Іванович увічнив на полотні "Дівчинка і пава" (1915). А син Петро також став видатним художником.

У вирі боротьби за незалежність

"МИ НЕ БАЧИЛИ, які ми є, але бачили, що ми відмінні від москалів, та що далші наші шляхи підуть нарізно, і це нас підбадьорувало". Ці сміливі пророчі слова належать Петру Івановичу Холодному. Перша світова війна і події Української революції 1917–1921 років назавжди змінили його життя. Коли в березні 1917-го у Києві відкрили Першу українську гімназію, він став її директором. Це та гімназія, звідки старшокласники невдовзі підуть на бій з ордами Муравіова під Крути.

Петро Іванович включився у розбудову молоді Української держави. Неабиякі організаційні здібності, надзвичайна працездатність, вели-

кий педагогічний досвід дозволили Холодному обіймати керівні посади: він був серед організаторів та членів київського товариства "Просвіта", працював у Секретаріаті народної освіти Української Центральної Ради, де займався питаннями шкільництва, підготовкою законопроектів.

З осені 1917 року професор Холодний став товаришем (заступником) міністра народної освіти уряду УНР. Хоч влада надалі змінювалась, обіймав високі посади завдяки своєму професіоналізму та поміркованості й при Гетьманаті, й при Директорії.

З ім'ям Петра Івановича Холодного пов'язана реформа шкільної освіти, видавничої справи, розвиток мистецьких закладів, організація Всеукраїнської Академії наук, вищих навчальних закладів УНР. Міністр пошт і телеграфів уряду УНР, уродженець Зінкова Іларіон Косенко (1888–1950) згадував, що на засіданнях Ради Міністрів Петро Іванович рідко брав слово, більше слухав і часто робив портретні ескізи своїх колег: "Він народився естетом і тому в природі, людях, у житті нації, громади, всюди шукав гармонії і краси; через те й сам був гармонійним, морально естетичним". А Голова Ради Міністрів УНР В. К. Прокопович (1881–1942) пізніше відзначав історичну цінність портретів П. І. Холодного – цілу галерею видатних діячів доби Визвольних змагань початку ХХ століття, що сьогодні є джерелом для дослідження періоду УНР (1917–1921).

На чужині

У ЛИСТОПАДІ 1920 року в статусі міністра народної освіти разом з урядом та армією УНР Петро Іванович Холодний емігрував до Польщі. Шлях від Києва до Тарнова він задокументував олійними фарбами та олівцевими начерками. Уродженець Кобеляцького краю Симон Наріжний (1898–1983) у книзі "Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939" відзначив: "П. І. Холодний створив у Тарнові цілу майстерню, в якій виконав багато портретів різних українських діячів, а також ікон, етюдів і т. п."

Петро Холодний, перебуваючи з урядом у Польщі, розробив план, який давав можливість демобілізованому українським військовикам вступати до вищих навчальних закладів Польщі, організував інтернат для українських студентів у Варшаві. Ці заходи дали змогу отримати вищу освіту багатьом сотням українців.

Вимушений переїзд до Тарнова став великим випробуванням у житті Холодного. Відірваний від сім'ї, яка залишилась у Києві, від рідної землі, в умовах "тарнівських злиднів" та "живучи на харчах св. Антонія", науковець продовжував багато працювати, плекаючи ідею відновлення державності незалежної України.

Львівський період шедеврів

ПРИХИСТОК у Львові (захопленому Польщею) Петро Холодний знайшов 1921 року. Тут займався громадською, політичною, педагогічною діяльністю. З другої половини 1922 року почав викладати в українських вищих школах у Львові: фізику – в Українській політехнічній школі, аналітичну хімію – в Українському таємному університеті. Займався благодійницькою діяльністю, брав участь в організації мистецьких лотерей для збору коштів на видання збірника "Українське мистецтво". Виступав із реферата-

ми на наукових з'їздах лікарів і природників. І, звісно ж, продовжував малювати.

Митець працював у різних жанрах і видах живопису: портрет, пейзаж, фреска, ікона, вітраж. Серед майстрів, які виконували проекти вітражів для львівських споруд, єдиним українцем був Петро Іванович Холодний. Вітражі, які є сьогодні мистецькою реліквією Львова, відзначаються витонченим малюнком, надзвичайно гармонійним добром барв, ясних і лагідних, вдалою композицією. Український учений, мистецтвознавець, етнограф І. С. Свенціцький (1876–1956) захоплювався і ними, і їхнім творцем: "Приніс він із собою осяяні радісним золотим сонцем степи Великої України, м'які кольори їх зелені і квітів, та чудові образи української пісні".

Іконописне мистецтво Холодного є великою частиною його творчої спадщини. Два роки він працював над іконами для іконостасу каплиці Львівської духовної семінарії, намалювавши їх п'ятдесят чотири. Один із фахівців піднесено писав про них: "Кожна ікона цілком оригінального задуму, витримана в українсько-візантійських традиціях, кожна з них – чудовий мистецький твір".

Невипадково сучасники порівнювали Петра Холодного з ідеалом італійського Ренесансу – "універсальною людиною". Влучно з цього приводу висловився громадсько-політичний діяч періоду УНР В. К. Прокопович (1881–1942): "У ньому було щось од тих майстрів раннього Відродження, різносторонність, багатство обдарованості, широчина знання...". Своїми творами львівського періоду Петро Холодний здобув світове визнання (ікони і вітражі Успенської церкви, іконостас і фрески духовної семінарії у Львові, ікони в церквах сіл Раделичі, Холоїв, Борщовичі, Зубець, вітражі в Мразинці).

1928 року щось із тих майстрів раннього Відродження, різносторонність, багатство обдарованості, широчина знання...". Своїми творами львівського періоду Петро Холодний здобув світове визнання (ікони і вітражі Успенської церкви, іконостас і фрески духовної семінарії у Львові, ікони в церквах сіл Раделичі, Холоїв, Борщовичі, Зубець, вітражі в Мразинці).

1928 року щось із тих майстрів раннього Відродження, різносторонність, багатство обдарованості, широчина знання...". Своїми творами львівського періоду Петро Холодний здобув світове визнання (ікони і вітражі Успенської церкви, іконостас і фрески духовної семінарії у Львові, ікони в церквах сіл Раделичі, Холоїв, Борщовичі, Зубець, вітражі в Мразинці).

У пантеоні творців національного стилю

В ОСТАННІ роки життя Петро Іванович нездужав на гіпертонію. Головний біль був настільки сильний, що він мусив припинити роботу й годинами сидів, схилившись на стіл.

23 листопада 1929 року, вже будучи дуже хворим, виголосив свою останню публічну доповідь "Збереження українського стилю при будові і урядженні культурних установ" на Українському освітньому конгресі.

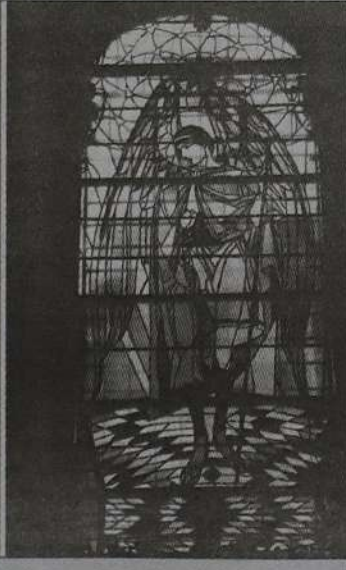
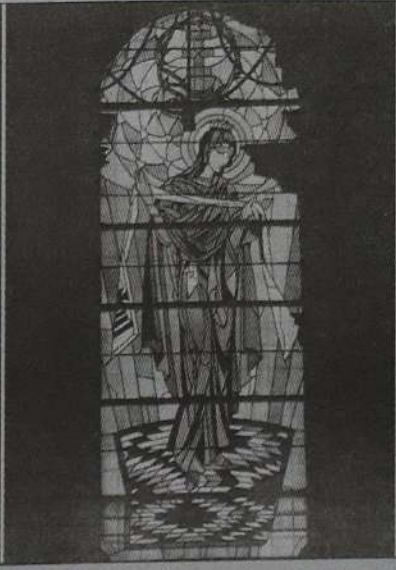
Помер Петро Іванович Холодний 1930 року в п'ятдесятичотирирічному віці у Варшаві, куди приїхав на лікування. Похований у столиці Польщі, на Вольському цвинтарі.

Український історик мистецтва М. Г. Бурачек (1871–1942) у праці "Мистецтво в Києві" написав про П. І. Холодного, що той "з його скромним талантом, простим і свіжим, як польова квітка, захопаний в красу неба, в простір луїв та степів...", не маючи професійної художньої освіти, посів гідне місце поруч із відомими українськими художниками, пов'язаними з полтавським краєм, і став одним із засновників українського національного стилю в образотворчому мистецтві. А ще через все життя проніс виплекане з дитинства прагнення до самовизначення українського народу, високі ідеали, патріотизм, жертвність.

Фотоілюстрації надані автором.

Вітражі церкви Успіння Пресвятої Богородиці у Львові.

Вітражі церкви Успіння Пресвятої Богородиці у Мразинці (Борислав, Галичина).